

بررسی نقش توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی در پیش‌بینی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان*
 لیلا امیری^۱، حسین ابراهیمی مقدم^۲، نرگس باباخانی^۳

The role of cognitive ability and socioeconomic status in predicting students' academic engagement

Leyla Amiri¹, Hossein Ebrahimi Moghadam², Narges Babakhani³

چکیده

زمینه: یکی از سازه‌های اساسی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، درگیری تحصیلی است. ارتباط درگیری تحصیلی با متغیرهای مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. مرور پژوهشی نشان از شکاف پژوهشی در بررسی نقش توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی در پیش‌بینی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دارد. **هدف:** پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی در پیش‌بینی درگیری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر متوسطه شهرستان رومشکان در سال ۹۶-۹۷ انجام شد. **روش:** روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. جامعه‌ی آماری پژوهش، شامل تمامی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان رومشکان بود که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۳۱۷ نفر انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده پرسشنامه درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳)، پرسشنامه توانایی شناختی نجاتی (۱۳۹۲) و پرسشنامه محقق ساخته وضعیت اجتماعی - اقتصادی و اطلاعات جمعیت‌شناختی بود. **یافته‌ها:** ضریب همبستگی نشان از ارتباط مثبت و معنی‌دار بین توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی با درگیری تحصیلی دارد و ضریب رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی درگیری تحصیلی از طریق توانایی شناختی برابر با ۰/۵۶۱ و وضعیت اجتماعی - اقتصادی برابر با ۰/۴۳۶ بود ($P < 0/005$). در نهایت نتایج رگرسیون چندگانه نشان داد که در حدود ۴۹ درصد از تغییرات در متغیر وابسته (درگیری تحصیلی دانش‌آموزان) از طریق متغیرهای پیش‌بین (توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی) قابل تعیین است. **نتیجه‌گیری:** با افزایش توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی با احتمال زیادی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان افزایش پیدا می‌کند. **واژه کلیدیها:** درگیری تحصیلی، توانایی شناختی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی، دانش‌آموز

Background: One of the key constructs in students' academic achievement is academic engagement. The relationship between academic engagement with various variables has been studied. Research review reveals a research gap in the role of cognitive ability and socioeconomic status in predicting students' academic engagement. **Aims:** The purpose of this study was to determine the role of cognitive ability and socioeconomic status on academic engagement in high school female students in Romashkan in 2017-2018. **Method:** The research method was descriptive-correlation. The statistical population of the study consisted of all high school second grade female students in Romashkan who were selected by multistage cluster sampling method. The instruments used were Rio Academic Engagement Questionnaire (2013), Neural Cognitive Ability Questionnaire (2013) and a researcher-made questionnaire of socioeconomic status and demographic information. **Results:** Correlation coefficient showed a significant positive correlation between cognitive ability and socioeconomic status with academic engagement and standard regression coefficient (beta) predicting academic engagement through cognitive ability equal to 0/412 and socioeconomic status equal to 0/555 ($\geq 0/005$). Finally, the regression results showed that about 40% of the changes in the dependent variable (students' academic engagement) can be determined through predictive variables (cognitive ability and socioeconomic status). **Conclusions:** With increasing cognitive ability and socioeconomic status, students' academic engagement is likely to increase. **Key words:** Academic engagement, Cognitive ability, Socioeconomic status, Students

Corresponding Author: H.ebranimi Moghaddam@riau.ac.ir

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری نویسنده اول است.

^۱ دانشجوی دکتری تربیتی، گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، رودهن، ایران

^۱ Ph D Student in Educational Psychology, Department of Psychological, Islamic Azad University of Rodahan, Rodahan, Iran

^۲ دانشیار، گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، رودهن، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ Associate Professor, Department of Psychological, Islamic Azad University of Rodahan, Rodahan, Iran (Corresponding Author)

^۳ استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، رودهن، ایران

^۳ Assistant Professor, Department of psychological, Islamic Azad University of Rodahan, Rodahan, Iran

مقدمه

درحالی که دانش‌آموزان مطیع و فرمان‌بردار فقط به تکالیف توجه می‌کنند و سطح این توجه در نوسان است و ممکن است کم شود. برای مثال وعده‌ی پاداش با ارزش (نمره خوب، تأیید معلم، والدین و اطرافیان ورود به دانشگاه فرصتی برای بازی در یک تیم ورزشی و غیره) ممکن است موجب صرف انرژی بسیار زیادی شود، اما به درگیر شدن دانش‌آموزان منجر نمی‌شوند، زیرا چنین پاداش‌هایی فقط وسیله برای جلب توجه و صرف انرژی ضروری برای انجام تکالیف است، اما به محض حذف شدن پاداش‌هایی بیرونی، توجه کاهش می‌یابد یا از بین می‌رود و فرد هیچ انرژی صرف نمی‌کند، زیرا خود تکالیف هیچ ارزش و جاذبه‌ای برای او ندارند، درواقع توجه توسط پاداش بیرونی ایجاد و جلب می‌شود، اما تعهد آنها فقط از طریق معناها و ارزش‌هایی شخصی ایجاد می‌شود (جانعلی زاده، خوش‌فر و سپهر، ۱۳۹۰).

از عوامل مهم، مؤثر و تأثیرگذار دیگر که به صورت مستقیم یا با واسطه با درگیری تحصیلی رابطه دارد توانایی شناختی است. توانایی شناختی، توانایی روانی است که با روند رشد فیزیکی همراه است و به ما اجازه می‌دهد اطلاعات مختلف را پردازش کنیم به عبارت دیگر توانایی تفکر و استدلال، صحبت کردن، به خاطر سپردن، سازمان‌دهی کردن، درک و فهمیدن بخشی از آن است که در طول دوران کودکی پرورش پیدا می‌کند. توانایی شناختی عبارت است از فرآیند عصبی درگیر در اکتساب، پردازش، نگهداری و کاربست اطلاعات، توانایی شناختی گستره وسیعی از توانایی‌ها (برنامه‌ریزی، توجه، بازداری پاسخ، حل مسئله، انجام هم‌زمان تکالیف و انعطاف‌پذیری شناختی) را در برمی‌گیرد، در این راستا پژوهش‌هایی بسیاری، اثرگذاری توانایی شناختی بر درگیری تحصیلی را به اثبات رسانده‌اند. عابدینی (۱۳۹۱) به این نتیجه دست یافت که درگیری تحصیلی بر اساس توانایی شناختی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارای اثر مثبت و مستقیم است و فراگیری که از راهبردهای سطح بالا فراشناختی استفاده می‌کنند از لحاظ شناختی نسبت به آنهایی که راهبردهایی سطح پایین شناختی را مورد استفاده قرار می‌دهند، در انجام تکالیف تحصیلی بیشتر درگیرند و یادآور شد که هم راهبردهای شناختی و هم راهبردهای غیر شناختی در موفقیت تحصیلی تأثیرگذار است پنتریچ و دوگرت (۱۹۹۰)، به نقل از کرامتی

هرچه جوامع پیشرفته‌تر می‌شوند، تخصص علمی و در نتیجه پیشرفت علمی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. یکی از مهمترین متولیان این مسئله در تمامی جوامع، نهادهای آموزشی هستند که همواره در پی عواملی می‌روند که در پیشبرد این فرآیند اثر گذارند و در حقیقت پیشرفت تحصیلی نسل جدید را تضمین می‌کنند. این عوامل بسیار متعدد و متنوع هستند، اما یکی از آنها که اخیراً در این رابطه توجه پژوهشگران را به خود جلب نموده، درگیری تحصیلی^۱ است. پژوهش نشان داده است که اگر بتوان دانش‌آموزان را هرچه بیشتر درگیر مسائل تحصیلی و تکالیف یادگیری کرد، بیشتر می‌توان به موفقیت علمی آنان امید داشت از نظر لینن برینگ و پنتریچ (۲۰۰۳) درگیری تحصیلی نوعی سرمایه‌گذاری روانشناختی و تلاش مستقیم برای یادگیری، فهمیدن و تسلط بر دانش، توانش و هنرهایی است که در واقع فعالیت‌های تحصیلی برای ارتقای آنها صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر آنان معتقدند که درگیری تحصیلی کیفیت تلاشی است که دانش‌آموزان صرف فعالیت‌هایی هدفمند آموزشی می‌کنند تا به صورت مستقیم به نتایج مطلوب تر دست یابند (حجازی و رستگاری و جهرمی، ۱۳۸۸). این متغیر مشتمل بر کلیه فرآیندهای است که فرد با آنها مشغول انجام دادن یک تکلیف می‌شود.

درگیری تحصیلی دربرگیرنده ابعاد رفتاری^۲، درگیری عاطفی^۳ و درگیری شناختی^۴ است (فردریک و مک کلوسی، ۲۰۱۲). درگیری شناختی شامل انواع فرآیندهای پردازش است که دانش‌آموزان جهت یادگیری مورد استفاده قرار می‌دهند و متشکل از راهبردهای شناختی و راهبردهای فراشناختی است که در این پژوهش هر دو راهبرد مدنظر است. راهبردهای شناختی اقداماتی است که به کمک آنها اطلاعات تازه برای پیوند دادن و ترکیب کردن با اطلاعات از پیش آموخته شده و ذخیره‌سازی آنها در حافظه دراز مدت آماده می‌شوند و شامل ۳ دسته کلی مرور، بسط یا گسترش و سازمان‌دهی است. راهبردهای فراشناختی نیز عبارت است از راهبردهای که فرد به وسیله آنها بر راهبردهای شناختی اعمال کنترل می‌کند و به آنها جهت می‌دهد (ژانک و همکاران، ۲۰۱۹).

دانش‌آموزان در هنگام درگیر شدن در تکالیف و فعالیت‌ها، حتی در غیاب پاداش‌هایی بیرونی، پایداری و تلاش از خود نشان می‌دهند،

3. Affective
4. Cognitive

1. Academic Engagement
2. Behavioral

میزان در آن ایالات بالا بودن باسوادی زنان به میزان ۶۵/۷ درصد (در مقایسه با میزان سراسری هند ۲۴/۸ درصد) است.

ج. بالا بودن سطح اشتغال به کارهایی مفید موجب ارتقاء سلامتی است زیرا در افراد بیکار به‌طور معمول میزان بروز بیماری و مرگ بیشتر است. از نظر بسیاری اشخاص از دست دادن کار به معنای از دست دادن در آمد و موقعیت اجتماعی است. بیکاری می‌تواند موجب ضایعات روانشناختی و اجتماعی شود (حجازی و همکاران، ۱۳۸۸).

د. نظام سیاسی کشور: بهداشت با نظام سیاسی کشور هم مرتبط است. بیشتر اوقات مانع عمده اجرا فن آوری‌های بهداشتی، دلایل فنی نیست بلکه سیاسی است، تصمیمات مربوط به تخصیص منابع، سیاست نیروی انسانی انتخاب فن آوری و میزان استفاده از آنها در خدمات بهداشتی جامعه است درصدی که از درآمد سرانه صرف بهداشت می‌شود، نشانگر چندی (کمی) تعهد سیاسی دولت را نشان می‌دهد. از جمله ویژگی‌های زمینه‌ای دیگر که بر درگیری تحصیلی تأثیر گذار است وضعیت اقتصادی - اجتماعی است. ارتباط وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده با پیشرفت تحصیلی و درگیری تحصیلی مرکز توجه تحقیقات مختلفی بوده است. در این زمینه هرچند نتایج بسیاری از تحقیقات انجام‌یافته روی هم‌رفته حکایت از همبستگی مثبت بین وضعیت اقتصادی - اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دارند اما یافته‌ها در خصوص ارتباط این متغیر با درگیری تحصیلی ناهمسو بود و لزوم تحقیقات بیشتری در این زمینه را می‌طلبد برای مثال مطالعات تجربی (اکبرپور زنگلانی، زارع، اکرامی و ملکی، ۱۳۹۵) نیز جز تحقیقاتی است که در آن شاهد ارتباط معکوس وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده با درگیری تحصیلی در نمونه‌ای از دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه افریقای - آمریکایی هستیم.

باتوجه به مطالبی که گفته شد مسأله اصلی این پژوهش این بود که توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان چه تأثیری دارد؟ برای این مسأله، فرضیه‌های زیر مطرح می‌شود:

۱. بین توانایی شناختی با درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع دوم متوسطه شهرستان رومشکان رابطه وجود دارد.
۲. بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی با درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع دوم متوسطه شهرستان رومشکان رابطه وجود دارد.

و وفوری (۱۳۹۶) نشان دادند که دانش‌آموزانی که از نظر شناختی در تکالیف خود درگیر می‌شدند، یعنی می‌کوشیدند از طریق سازمان‌دهی مطالب و تمرین کردن به یادگیری خود کمک کنند، عملکردشان بهتر از دانش‌آموزان بود که تمایل به بهره‌گیری از راهبردها نداشتند، همچنین راهبردهای فراشناختی و پایداری در انجام دادن تکالیف بهترین پیش‌بینی‌کننده پیشرفت تحصیلی بود. سماوی، ابراهیمی و جاودان (۱۳۹۵) به این نتیجه دست‌یافت‌اند پیشرفت تحصیلی می‌تواند به‌وسیله ابعاد درگیری تحصیلی، خودکارآمدی تحصیلی و انگیزش تحصیلی به شکل معناداری پیش‌بینی شود. همچنین نتایج نشان دادند بین خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی، بین انگیزش درونی و پیشرفت تحصیلی همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد.

از قدیم وضعیت اجتماعی - اقتصادی بر سلامت انسان مؤثر شناخته شده است در اکثر مردم جهان وضعیت سلامت در درجه اول با درجه پیشرفت اقتصادی - اجتماعی؛ یعنی درآمد سالانه سطح آموزش، تغذیه، اشتغال، مسکن، نظام سیاسی کشور و... تعیین می‌شود مهمترین این عوامل تعیین‌کننده عبارت‌اند از:

الف. وضعیت اقتصادی: بیش از همه مقدار درآمد سالانه به عنوان عملکرد وضع کلی اقتصادی پذیرفته شده است. شکی نیست که در بسیاری از کشورهایی روبه پیشرفت، توسعه اقتصادی عامل عمده کاهش ابتلا و افزایش طول عمر و بهبود کیفیت زندگی است. وضعیت اقتصادی تعیین‌کننده قدرت خرید، استاندارد زندگی، کیفیت زندگی، بعد خانواده و الگوهای بیماری و رفتار انحرافی در جامعه هستند. همچنین وضعیت اقتصادی عامل مهمی در جستجو و رسیدن مردم به خدمات بهداشتی است (زرنگ، ۱۳۹۱).

ب. سطح آموزش: یک عامل عمده مؤثر بر سطح سلامتی آموزش (و بخصوص سطح آموزش زنان) است. نقشه بی‌سوادی در جهان با نقشه فقر، سوء تغذیه، بیماری و بالا بودن میزان مرگ میر در شیرخواران و کودکان انطباق بسیار دارد. مطالعات نشان می‌دهند که سطح آموزش بدون توجه در دسترس بودن امکانات بهداشتی تا حدی اثر فقر را بر سلامتی جبران می‌کند. مثلاً یک نمونه چشمگیر این موضوع ایالت کوچک کوالا در هندوستان است در سال ۱۹۸۴ در این ایالات میزان شیرخواران ۲۹ در هزار تولد زنده (در مقایسه با میزان سراسری هند که ۱۰۴ بوده) بود. یک عامل عمده کم بودن این

اعتماد پرسشنامه مذکور را مطلوب گزارش کرد. قابلیت اعتماد این پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۹۲ به دست آمد.

توانایی شناختی نجاتی (۱۳۹۲): این پرسشنامه ۳۰ سؤال دارد و در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (هرگز = نمره ۱، به ندرت، بعضی اوقات، بیشتر اوقات، همیشه = نمره ۵) مشخص شده است. این مقیاس ابعاد حافظه، توجه انتخابی و کنترل مهارتی، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، توجه پایدار، شناخت اجتماعی و انعطاف‌پذیری شناختی را می‌سنجد. آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۸۳۴ و همبستگی پیرسون دو نوبت آزمون در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بوده است و درستی و قابلیت اعتماد آن مورد تأیید قرار گرفته است (نجاتی، ۱۳۹۲). قابلیت اعتماد این پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمد.

پرسشنامه محقق ساخته وضعیت اجتماعی - اقتصادی: این پرسشنامه مطابق با نظر متخصصان روانشناسی توسط محققان ساخته شد که شامل مؤلفه‌های درآمد خانواده، شغل پدر، شغل مادر، تحصیلات مادر، منطقه زندگی، متراژ خانه، تعداد اتاق‌ها و وضعیت تغذیه بود. هر کدام از مؤلفه‌ها یک سؤال داشت که بعد از جواب دادن توسط نمونه‌های پژوهش، به صورت لیکرت ۱ الی ۳ درجه‌ای نمره‌گذاری شدند.

۱. در این مقیاس در مورد افراد جامعه آماری علاوه بر دار بودن یا دار نبودن یک صفت کیفی، شدت و ضعف نسبی مانند کمتر یا بیشتر بودن صفت را نیز بررسی می‌کند.

۲. در این مقیاس اعداد منسوب به مقولات امکان تنظیم داده‌ها را با تعیین اولویت‌ها و ترتیب فراهم می‌کند.

۳. اصل بر تمایز و غیر معادل بودن صفت‌ها و رده‌بندی بر اساس اولویت ترتیب است (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۹۷). درستی این پرسشنامه بر اساس نظر متخصصان تأیید شد، بدین ترتیب پرسشنامه پژوهش به همراه اهداف پژوهش در اختیار متخصصان قرار گرفت و از آنها در مورد درستی پرسشنامه نظر سنجی شد، نتیجه ضریب توافق بین متخصصان نشان داد که ضریب درستی، ۰/۸۱ است و قابلیت اعتماد آن با استفاده از آلفای کرونباخ، ۰/۸۵ بدست آمد.

یافته‌ها

میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش به ترتیب درگیری تحصیلی $(53/55 \pm 8/32)$ ، توانایی شناختی $(124/50 \pm 9/70)$ و وضعیت اجتماعی - اقتصادی $(19/18 \pm 4/23)$ بود. در جدول ۱ ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش آورده شده است.

۳. درگیری تحصیلی بر مبنای توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی قابل پیش‌بینی است.

روش

پژوهش حاضر، توصیفی - همبستگی بود. این پژوهش برای بررسی رابطه بین متغیرهای درگیری تحصیلی، توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی دانش‌آموزان دختر شهر رومشگان صورت گرفت. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان رومشگان از توابع استان لرستان که در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ مشغول به تحصیل بودند، انجام گرفت که تعداد آنها مطابق با آمار ارائه شده توسط آموزش و پرورش ۱۸۰۰ نفر بود. از بین جامعه آماری مذکور ۳۱۷ نفر حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران انتخاب شد. بدین ترتیب به جای N در فرمول کوکران، تعداد جامعه (۱۸۰۰) گذاشته شد و در سطح ۰/۰۵، خطا، ۳۱۷ نفر حجم نمونه برآورد شد. این تعداد نمونه به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند، به این صورت که ابتدا شهر به چند ناحیه تقسیم، سپس از بین نواحی چند مدرسه و نهایتاً از بین مدارس ۳ مدرسه انتخاب شد.

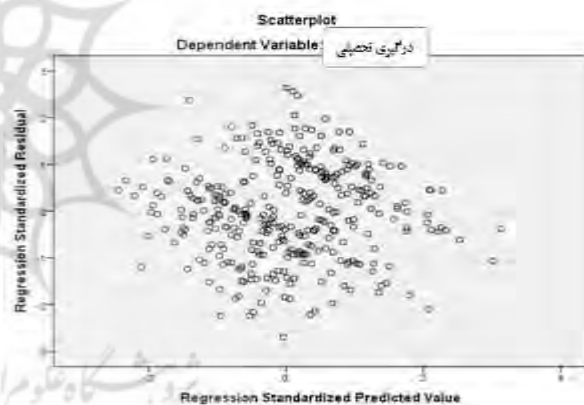
جهت رعایت ملاحظات اخلاقی در این پژوهش، به شرکت کنندگان پژوهش این اطمینان داده شد که اطلاعات مرتبط با آنها محرمانه است. همچنین رضایت آنان برای شرکت در پژوهش جلب شد. در نهایت بعد از گردآوری داده‌های مورد نیاز از آزمون ضریب همبستگی پیرسون به منظور بررسی رابطه متغیرها و از ضریب رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی استفاده شد.

ابزار

درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳): این پرسشنامه شامل ۱۷ سؤال است که شرکت کنندگان پاسخ‌های خود را در طیف هفت گزینه‌ای لیکرت (بسیار مخالف = نمره ۱، مخالف، تاحدودی مخالف، متوسط، تاحدودی موافق، موافق، بسیار موافق = نمره ۷) درجه‌بندی می‌کنند. این پرسشنامه از چهار خرده مقیاس عاملی (سؤالات ۵ تا ۹)، رفتاری (سؤالات ۱ تا ۴)، شناختی (سؤالات ۱۰ تا ۱۳) و عاطفی (سؤالات ۱۴ تا ۱۷) تشکیل شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای درگیری تحصیلی ۰/۷۷ و برای سه خرده مقیاس درگیری شناختی، رفتاری و انگیزشی به ترتیب ۰/۷۴، ۰/۸۶ و ۰/۷۹ به دست آمده است (نمره و خضری مقدم، ۱۳۹۴). در ایران زرننگ (۱۳۹۱) درستی و قابلیت

جدول ۱. ماتریس همبستگی درگیری تحصیلی با توانایی شناختی و وضعیت اقتصادی - اجتماعی		
متغیر	میزان همبستگی	سطح معنی‌داری
توانایی شناختی	۰/۷۹۶	۰/۰۰۱
وضعیت اقتصادی - اجتماعی	۰/۶۹۱	۰/۰۰۸

نتایج جدول ۱ نشان دهنده ارتباط مثبت و مستقیم بین متغیرهای توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی در بین دانش‌آموزان دارد؛ همانطور که ملاحظه می‌شود توانایی شناختی با همبستگی ۰/۷۹۶ و وضعیت اجتماعی - اقتصادی با ۰/۶۹۱ با میزان درگیری تحصیلی همبستگی معنی‌داری دارند ($P \leq 0/005$). به منظور پیش‌بینی میزان درگیری تحصیلی از روش آماری رگرسیون چندگانه استفاده شد. قبل از بررسی نتایج رگرسیون باید برخی از پیش فرض‌های آماری رگرسیون برقرار باشند. به منظور بررسی مفروضه نرمال بودن توزیع خطاها از نمودار پراکنندگی استفاده شد.

نمودار ۱. نمودار پراکنندگی نمرات خطا

با توجه به نمودار ۱ مشخص است که توزیع پراکنندگی باقیمانده‌ها یا خطا به صورت نرمال پراکنده شده است.

برای بررسی مفروضه استقلال باقیمانده‌ها از آزمون دوربین واتسون استفاده شد. اندازه آزمون دوربین واتسون برابر با ۱/۶۷ است که این مقدار از آزمون دوربین واتسون از نظر آماری به معنای برقراری شرط استقلال باقیمانده‌ها است.

مفروضه عدم هم‌خطی بودن چندگانه به این معنا هست که نباید همبستگی بین متغیرهای پیش بین بسیار زیاد باشد. برای بررسی این مفروضه از شاخص تحمل و VIF استفاده شد که نتیجه این تحلیل حاکی از برقراری این پیش فرض است.

با توجه به برقراری پیش فرض‌های آماری لازم برای تحلیل رگرسیون در ادامه به تحلیل نتایج اصلی رگرسیون پرداخته می‌شود.

در جدول ۲ ضریب همبستگی چندمتغیره و ضریب تعیین گزارش شده است. با توجه به این نتیجه مشخص است که اندازه ضریب همبستگی چند متغیره بین متغیرهای پیش بین و ملاک برابر با ۰/۷۶۵ است که این اندازه ضریب همبستگی منجر به تعیین ۰/۵۷۶ می‌شود که ضریب تعیین تعدیل یافته برابر با ۰/۴۹۳ است. این نتیجه دال بر این است که در حدود ۴۹ درصد از تغییرات در متغیر وابسته (درگیری تحصیلی دانش‌آموزان) از طریق متغیرهای پیش بین (توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی) قابل تعیین است. نتایج رگرسیون چندگانه در جدول ۲ آورده شده است.

یافته‌های جدول گویای این است که هر دو متغیر توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی پیش‌بین معنی‌داری برای درگیری تحصیلی هستند. اما قدرت پیش‌بینی متغیر توانایی شناختی (با ضریب بتای ۰/۵۶۱) بیشتر از قدرت پیش‌بینی کنندگی وضعیت اجتماعی - اقتصادی است.

جدول ۲. ضریب همبستگی چند متغیره و تعیین بین متغیر پیش‌بین و ملاک					
مدل	R	مجذور R	مجذور R تعدیل یافته	خطای انحراف معیار	دوربین - واتسون
۱	۰/۷۶۵	۰/۵۷۶	۰/۴۹۳	۱/۵۴	۱/۸۷

جدول ۳. رگرسیون پیش‌بینی درگیری تحصیلی بر مبنای توانایی شناختی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی					
مدل	B	ضرایب غیر استاندارد		t	Sig
		خطای معیار	ضرایب استاندارد		
ثابت	۶/۷۶۲	۰/۶۱۲	-	۸/۲۴۱	۰/۰۰۱
توانایی شناختی	۰/۰۷۳	۰/۰۱۷	۰/۵۶۱	۶/۴۲۳	۰/۰۰۱
وضعیت اجتماعی - اقتصادی	۰/۰۶۲	۰/۰۱۴	۰/۴۳۶	۵/۷۶۱	۰/۰۰۱

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف تعیین نقش توانایی شناختی و وضعیت اقتصادی - اجتماعی در پیش‌بینی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان انجام شد. در نتیجه اول که به بررسی ارتباط توانایی شناختی با درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان رومشکان پرداخته نتایج حاکی از آن بود که همبستگی توانایی شناختی با درگیری تحصیلی معنی‌دار بود و با استفاده از توانایی شناختی می‌توان درگیری تحصیلی را پیش‌بینی کرد. نتایج این مطالعه تا حدودی با پژوهش اقدامی و یوسفی (۱۳۹۷) همسویی داشت.

در تبیین این موضوع باید اشاره کرد که از طریق توانایی‌های شناختی می‌توان اطلاعات تازه را با اطلاعات قبلی ترکیب کرد و در حافظه درازمدت ذخیره‌سازی نمود و در نتیجه از اطلاعات اندوخته شده در یادگیری استفاده بهتری کرد. از سویی دانش‌آموزان دارای توانایی شناختی از استراتژی‌های خودتنظیمی، مشارکت در یادگیری، فرآیند تحلیل و بررسی عمیق راهبردها و تمایل برای به چالش کشیدن موقعیت یادگیری بیشتر استفاده می‌کنند و همین امر نیز موجب درگیری تحصیلی بیشتر در فراگیران می‌شود.

توانایی شناختی بیشتر، موجب می‌شود تا افراد تکالیفشان را تعریف کرده، برنامه‌ریزی مناسبی برای اجرای آن تدارک ببینند، و همین فرآیند باعث می‌شود تا آنان انگیزه‌ی بیشتری برای اجرای آن داشته باشند و احساس کارآمدی بیشتری را تجربه کرده و به تبع آن میزان درگیری تحصیلیشان در تکالیف بالاتر رود.

از سویی فراگیران دارای توانایی شناختی، با تنظیم و کاربرد مناسب افکار، احساسات و اعمال و تلاش‌های مداوم در جهت افزایش درگیری تحصیلی تلاش کرده و ضمن زمینه‌سازی موقعیت، با فشارها و چالش‌های پیش‌آمده سازگاری یا مقابله می‌کنند. دانش‌آموزان با توانایی شناختی بالا و انتقال این توانش‌ها به محیط‌های تازه، قادر به کنترل و سازگاری با آن هستند و این زمینه درگیری و فعالیت تحصیلی بیشتری را ایجاد می‌کند.

افراد دارای توانایی شناختی، راهبردهای هدفمندی را در زمینه یادگیری در پی گرفته و بعد از شناسایی موقعیت و موضوع یادگیری، راهبردهای شناختی متناسب با آن موقعیت را به کار گرفته و بر آن نظارت می‌کنند و در موضوعات تحصیلی بیشتر درگیر می‌شوند.

یکی از ابعاد توانایی شناختی، انعطاف‌پذیری در یادگیری است که دانش‌آموزان دارای این توانایی، توجه خود را به راحتی از

موضوعی به موضوع دیگر متمرکز می‌کنند و با تقسیم و توزیع تمرکز و توجه خود، میزان عملکرد خود را افزایش داده و درگیری تحصیلی بیشتری برای آنان رقم می‌خورد.

در نتیجه دوم که به بررسی نقش وضعیت اجتماعی - اقتصادی در درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان رومشکان پرداخته شد؛ نتایج نشان داد ارتباط وضعیت اجتماعی - اقتصادی با درگیری تحصیلی معنی‌دار بود و بر مبنای وضعیت اجتماعی - اقتصادی می‌توان میزان درگیری تحصیلی را پیش‌بینی کرد. نتایج این پژوهش با مطالعات برندز (۱۹۹۵)، ماریا فال و رابرت (۲۰۱۲)، گاتفرید، فلمینگ و گاتفرید (۱۹۹۸)، صمدپور (۱۳۸۵) همخوانی داشت و با مطالعه کانل، هالپرن، گلیفورد، کرینچلو، یوزینقر (۱۹۹۵) که معتقد است وضعیت و ساختار اجتماعی بر درگیری و پیشرفت تحصیلی تأثیرگذار نیست همسویی نداشت.

دانش‌آموزانی که از لحاظ اجتماعی - اقتصادی در شرایط بهتری قرار دارند به دلیل دسترسی به امکانات بهداشتی و آموزشی از نظر روانی و مادی مشکلات کمتری داشته و بیشترین توجه و تمرکز خود را صرف تحصیل می‌کنند و مشغولیت کمتری نسبت به موضوعات حاشیه‌ای و رفع نیازهای اولیه زندگی دارند و از نظر تحصیلی رشد بیشتری خواهند داشت و در نتیجه درگیری تحصیلی بیشتری با موضوعات درسی خواهند داشت.

از دیگر دلایل می‌توان اشاره کرد والدین دانش‌آموزانی که از طبقات بالای اقتصادی - اجتماعی هستند و یا وضعیت تحصیلی بالاتری دارند، با فراهم کردن امکانات آموزشی، کمک آموزشی و فرهنگی بیشتر در محیط خانه و خانواده و با درگیری بیشتر در مسائل آموزشی فرزندان، زمینه پیشرفت تحصیلی و درگیری تحصیلی بیشتری را برای آنان تسهیل می‌کنند. از سویی ممکن است این والدین نگرش‌های مثبتی در خصوص یادگیری و آموزش در فرزندانشان ایجاد کنند و این زمینه را برای درگیری تحصیلی بیشتر فراهم سازد.

در خانواده‌های دارای جایگاه اقتصادی - اجتماعی ممکن است والدینی که از راه تحصیل جایگاه مطلوبی در جامعه کسب کرده‌اند خود به عنوان الگویی برای فرزندان مطرح باشند و این موجبات ترغیب فرزندان آنان به تحصیل و درگیری در امورات یادگیری شود. همچنین والدین دارای جایگاه اجتماعی - اقتصادی می‌توانند انگیزه و اشتیاق مناسبی نسبت به موضوعات درسی در فرزندان خود ایجاد کنند و رشد و پیشرفت تحصیلی فرزندان خود را تسهیل کنند.

از سویی وضعیت اقتصادی تعیین کننده محل سکونت است و اگر دانش‌آموزان به دلیل فقر مالی نتوانند محل مناسبی داشته باشند برای انجام تکالیف و مطالعه دروس با مشکل روبرو خواهند بود. محل سکونت تعیین کننده نوع مدرسه‌ای است که کودک در آن درس می‌خواند. وقتی محل سکونت دانش‌آموز در یک محل فقیر باشد از نظر امکانات آموزشی و معلمان با کمبودهایی روبرو می‌شوند که مستقیماً بر پیشرفت و درگیری تحصیلی او اثر می‌گذارد.

وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده‌ها بر نظام ارزش‌های والدین مخصوصاً تربیت فرزندان مؤثر است. در بعضی از خانواده‌ها، یکی از ارزش‌های مهم پیشرفت و درگیری در امور تحصیل است. خانواده‌های دارای جایگاه اقتصادی - اجتماعی بالا برای پیشرفت فرزندان خود اهمیت زیادی قائل هستند. آنان اغلب با مدرسه و معلم و وضعیت تحصیلی فرزندان خود در ارتباط بوده و مدام میزان درگیری تحصیلی فرزندان خود را ترغیب می‌کنند. حال آن که خانواده‌های دارای جایگاه اقتصادی - اجتماعی پایین، ارزش کمتری برای آموزش و پرورش قائل بوده و تأکید کمتری بر آموزش رسمی دارند و آن را وسیله‌ای برای پیشرفت تحصیلی قلمداد نمی‌کنند.

از محدودیت‌های این پژوهش این بود که این پژوهش صرفاً در بین دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهر رومشگان صورت گرفته است و از نظر تعمیم‌پذیری باید جانب احتیاط را رعایت کرد و اطلاعات مورد نیاز از طریق خودگزارشی و صرفاً با پرسشنامه به دست آمده است. لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی به منظور تعمیم - دهی بهتر این پژوهش بر پسران نیز انجام شود و در کنار پرسشنامه، از مصاحبه نیز استفاده شود.

منابع

اقدامی، زهرا؛ یوسفی، فریده (۱۳۹۷). رابطه بین نیازهای اساسی روانشناختی و درگیری تحصیلی با واسطه خودکارآمدی. *مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۱۵ (۲۹)، ۳۷-۷۲.

اکبرپور زنگلانی، محمدباقر؛ زارع، حسین؛ اکرامی، محمود؛ ملکی، حمید (۱۳۹۵). ارتباط ساختار اجتماعی آموزش، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و سرمایه فرهنگی خانواده با درگیری تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان آموزش از دور و حضوری. *روانشناسی تربیتی*، ۱۲ (۴۰)، ۶۹-۱۰۴.

ثمره، سولماز؛ خضری مقدم، نوشیروان (۱۳۹۴). رابطه بین اهداف پیشرفت و خودکارآمدی تحصیلی: نقش میانجی درگیری تحصیلی. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۹ (۱)، ۱۳-۲۰.

جانعلی زاده چوب بستی، حیدر؛ خوش فر، غلامرضا؛ سپهر، مهدی (۱۳۹۰). سرمایه فرهنگی و موقعیت تحصیلی: ارزیابی تجربی مدل‌های تجربی مدل‌های نظری. *پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت*، ۱ (۲)، ۱۲۰-۱۳۴.

حجازی، الهه؛ رستگار، احمد؛ غلامعلی لواسانی، مسعود؛ قربان جهرمی، رضا (۱۳۸۸). باورهای هوشی و پیشرفت تحصیلی: نقش اهداف پیشرفت و درگیری تحصیلی. *پژوهش‌های روانشناختی*، ۱۲ (۲۳)، ۴۶-۲۵.

زرنگ، رضاعلی (۱۳۹۱). *رابطه‌ی سبک‌های یادگیری و درگیری تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه فردوسی مشهد. *سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۹۷)*. *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران: آگه.

سماوی، سید عبدالوهاب؛ ابراهیمی، کلثوم؛ جاودان، موسی (۱۳۹۵). بررسی رابطه درگیری‌های تحصیلی، خودکارآمدی و انگیزش تحصیلی با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر بندرعباس. *دوفصلنامه راهبردهای شناختی در یادگیری*، ۴ (۷)، ۷۱-۹۲.

صمدپور، نغمه (۱۳۸۵). *بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده بر پیشرفت تحصیلی فرزندان آنها*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.

عابدینی، یاسمین (۱۳۹۰). *پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی بر اساس باورهای خودکارآمدی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و رشته تحصیلی*. *روانشناسی معاصر*، ۶ (۲)، ۵۷-۷۰.

کرامتی هادی، وفوری جواد (۱۳۹۶). *تأثیر آموزش روش‌های مطالعه با تأکید بر راهبردهای شناختی و فراشناختی بر میزان پیشرفت تحصیلی و انگیزش پیشرفت دانش‌آموزان*. *مجله روانشناسی شناختی*، ۵ (۲)، ۳۱-۴۰.

نجاتی، وحید (۱۳۹۲). *پرسشنامه توانایی‌های شناختی: طراحی و بررسی خصوصیات روان‌سنجی*. *فصلنامه تازه‌های علوم شناختی*، ۱۵ (۲)، ۱۱-۱۹.

Brrnnds, M (1995). Eduaaooall sriiii ftttt on nnd suuden''s social bonding to school. *British Journal of Sociology of Education*, 16 (3), 327-351.

Connel, J.P., Halpern-Felsher, B.L., Clifford, E., Crinchlow, W., & Usinger, P (1995). Hanging in there: Behavioral, Psychological, and Contextual factors affecting whether African-American adolescents stay in high school. *Journal of Adolescent Research*, 10 (1), 41-63.

Fredricks, J.A., McColskey, W., (2012). The measurement of student engagement: a comparative analysis of various

- methods and student self-report instruments. In: Christenson, S., Reschy, A.L., Wylie, C. (Eds.), *Handbook of Research on Student Engagement*. Springer, New York, pp. 763-783.
- Gottfried, A.E., Fleming, J.S., & Gottfried, A.W. (1998). Role of cognitively stimulating home environment in children's reading achievement. *Child Development*, 69 (5), 1460-1469.
- Linnenbrink, E. A., & Pintrich, P. R. (2003). The role of self-efficacy beliefs in student engagement and learning in the classroom. *Reading & Writing Quarterly*, 19(2), 119-137.
- Maria Fall, A., Roberts, G. (2012). High school dropouts: Interactions between social contexts, self-perceptions, school engagement, and student dropouts. *Journal of Adolescence*, 35 (4), 787-798.
- Zhang, X., Pomerantz, E. M., Qin, L., Logis, H., Ryan, A. M., & Wang, M. (2019). Early adolescent social status and academic engagement: Selection and influence processes in the United States and China. *Journal of Educational Psychology*, In press.

